

RAPORTTI

Porojen peltovahinkojen arvioinnin ohjekirja

1.5.2019 – 31.12.2020

Rauno Kuha

Sisällys

1. HANKKEEN TIEDOT	3
2. Hankkeen taustaa	4
3. Tavoitteet ja tulokset.....	6
3.1 Tulokset	6
4. Hankkeen toimenpiteet.....	6
4.1 Hankkeen toimijat	6
4.2 Toimenpiteet	6
4.2.1 Vahinkoarviointiprosessi	6
4.2.2 Arviointiprosessin testaus	7
4.2.3 Vahinkoarviointioppaan lausunnot	8
4.2.4 Arviointimallin käyttöönottokoulutus	8
4.2.5 Tiedottaminen	8
4.3 Kokoukset	9
5. Hankkeen budjetti ja kustannukset.....	10
6. Ohjausryhmän lausunto hankkeesta	11
7. Jatkotoimenpiteet	11

1. HANKKEEN TIEDOT

Nimi: Porojen peltovahinkojen arvioinnin ohjekirja

Hankkeen toteutusaika: 1.5.2019 – 31.12.2020

Hankkeen rahoitus: Lapin ELY- keskus, Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2004 – 2020

Toimenpide: 16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen

Alatoimenpide: Tiedonhankintahanke, teollinen tutkimus (tuki 80 %)

Hankkeen luonne: Paikallinen/alueellinen

Hankennumero: 93640

Hankkeen hallinnoija: Luonnonvarakeskus
Ounasjoentie 6, 96200 Rovaniemi
Tuensiirtosopimuksella mukana Paliskuntain yhdistys

Hankkeen kohdealue: Lappi

Hankkeen vastuhenkilö: Rauno Kuha

Hankkeen ohjausryhmä:

Jouko Kumpula	Luke
Jukka Knuuti	Paliskuntain yhdistys
Marko Repo	MTK -Lappi 5/2020 saakka
Hanna-Mari Kasurinen	MTK-Lappi 9/2020 alkaen
Tapani Sirviö	Maa- ja metsätalousministeriö
Anne Ristioja	ELY –keskus
Juha Kujala	Porotalouden edustaja
Tuomas Laakkonen	Viljelijäedustaja

Asiantuntijaryhmä:

Rauno Kuha	Luke
Antti Hannukkala	Luke
Matti Särkelä	Paliskuntain yhdistys
Kari Henttunen	Paliskuntain yhdistys

2. Hankkeen taustaa

Poronhoitoalue kattaa Suomessa alueen, joka ulottuu Hyrynsalmelta Utsjoelle. Alue kattaa Lapin lähes kokonaisuudessaan, lukuun ottamatta osaa Lounais-Lapin rannikkoaluetta. Poronhoitoalueen eteläinen raja kulkee Pohjois-Pohjanmaan maakunnasta vinosti Yli-lin, Kiimingin ja Kainuun kautta Hyrynsalmelle. Koko poronhoitoalueella, eniten sen eteläisellä alueella, harjoitetaan karjataloutta, jonka leimallinen erityispiirre on nurmiviljely.

Poronhoitolaki lähtee siitä, että porot on hoidettava siten, etteivät ne pääse viljelyksille ilman maanomistajan lupaa, eivätkä ne saa aiheuttaa tarpeettomasti vahinkoa maa- tai metsätaloudelle. Porojen täydellinen estäminen viljelyksille pääsemiseksi lienee mahdotonta. Porojen runsas liikkuminen viljelyksillä, erityisesti kasvukauden aikana, aiheuttaa vääjäämättä vahinkoa. Vahingot voivat olla muun muassa nurmen tallautumista, syönnöksiä ja nurmen sotkeutumista. Nämä vahingot luonnollisesti aiheuttavat sadon määrän vähenemistä ja sitä kautta korvausvaatimuksia porojen omistajien suuntaan. On syytä huomioida, että sadon tuotto-odotuksia rajaavat myös monet muut tekijät, kuten esimerkiksi kasvukauden sääolosuhteet, talviolosuhteet, viljelysten ravinnetila, nurmen ikä, kasvilaji, kosteusolosuhteet ja niin edelleen.

Porojen viljelyksille aiheuttamia vahinkoja on pyritty ehkäisemään viljelyksien aitaamisella. Viljelyksien aitaamista ja aitojen kunnostusta tehdään vuosittain paljon poronhoitoalueella. Tästäkin huolimatta ongelmat ovat toisinaan kärjistyneet. Porojen tarharuokinta ja lisäruokinta metsään on aiheuttanut sen, että porot ovat menettäneet aiempaa arkuuttaan oleilla ihmisten ja viljelysten läheisyydessä, porot ovat aiempaa tottuneempia ihmiseen. Viljelyvahinkoja ehkäistään myös porojen laidunnuksen valvonnalla. Tämä tarkoittaa paliskuntien aktiivista porojen liikkumisen seurantaa ja porojen ajamista pois viljelyksiltä. Porojen aiheuttamia vahinkoja viljelyksille pyritään vähentämään myös koirien avulla.

Kaikista toimenpiteistä huolimatta poroja tulee viljelyksille. Tälle asialle ei voida mitään. Aitoja menee rikki, portteja jää auki, hirvet kaatavat aitoja, porot kaatavat aitoja, metsäkoneet ja traktorit rikkovat niitä. Aitatalppia lahoaa ja aita kaatuu tai puu kaatuu aidan päälle. Ei siis ole olemassa sellaista mahdollisuutta, etteikö poroja tulisi viljelyksille jossakin. Näin ollaan tilanteessa, että porojen viljelyksille aiheuttamaa vahinkoarviointia joudutaan tulevaisuudessa tekemään.

Porojen aiheuttamia vahinkoja on lainsäädännössä määrätty ratkomaan kuntakohtainen arvioimislautakunta. Arvioimislautakunnan tulee poronhoitolain mukaan koostua ELY -keskuksen nimeämästä arvioimislautakunnan puheenjohtajasta, paikallisen paliskunnan edustajasta ja paikallisen viljelijäjärjestön (MTK) edustajasta. Poronhoitoalueella kuntia on

yhteensä 24 kpl. Arvioimislautakunnan toiminnan taso on määräytynyt siihen kuuluvien ihmisten osaamisen kokemuksen mukaan, minkä vuoksi arvioimislautakuntatoiminta on ollut hyvin heterogeenista. Toiminnan taso on vaihdellut arvioimislautakuntatoiminnan toimintaan, mutta etenkin vahinkojen arvioimiseen, liittyen. Arviointityön ammatillisen epätasaisuuden tuloksena arvioimislautakuntien toiminta ei ole saanut osakseen sellaista luottamusta, kuin sen tulisi nauttia.

On kuitenkin huomattava, että mitä ilmeisimmin suurimmalta osaltaan tyytymättömyyden takana on epäluottamus kentällä tehtävään vahinkojen arviointitoimintaan. Epäillään, ettei se ole kaikkialla tasokasta, tasalaatuista ja anna oikeudenmukaista tietoa siitä, mikä on ollut vahingon aiheuttaja ja minkä suuruinen vahinko on? On selvää, että jos ongelmassa halutaan edetä ratkaisun suuntaan, ensimmäiseksi on saatettava kuntoon se, että porojen ja muidenkin eläinten viljelyksille aiheuttamat vahingot osataan arvioida kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla, jolloin olisi olemassa perusta oikeudenmukaiselle ratkaisulle asiassa.

Maa- ja metsätalousministeriö on kiinnittänyt huomiota arvioimislautakunnan työhön ja lähtenyt miettimään ratkaisua, jolla porovahinkoarviointitoimintaa voitaisiin muuttaa. Maa- ja metsätalousministeriö on pyytänyt eri osapuolilta kommentteja esitykselleen poronhoitolain muuttamisesta arvioimislautakunnan toimintaan liittyen. Tästä huolimatta vahinkoja ja riitatilanteita tulee ja niitä täytyy ratkaista; arvioimislautakunnan kokoonpanon ja niiden määrän muuttaminen ei ratkaise itse arviointitapahtumaa. Tavoitteena täytyy olla arviointitapahtuma, joka on yhtenäinen koko poronhoitoalueella ja on tasapuolinen ja oikeudenmukainen kaikille osapuolille. Tähän päästään vain rakentamalla vahinkoarviointitoiminnan toteuttamiselle malli eli ohjekirja (manuaali), jossa mallinnetaan koko vahinkoarvion toteutus ensimmäisestä yhteydenotosta arviolautakunnan hyväksytyyn kirjattuun päätökseen. Suurin painoarvo tässä työssä on itse vahinkotapahtumassa, sen arvioinnissa ja dokumentoinnissa

3. Tavoitteet ja tulokset

Hankkeen tavoitteena on ollut tehdä yksityiskohtainen toiminta- ja vahinkoarviointiohjeistus eli ohjekirja käytännön työkaluksi ("manuaaliksi, sapluunaksi") porovahinkojen arvioimiseen viljely-ympäristössä koko poronhoitoalueella. Ohjekirjan avulla vahinkoarviointitoiminta mallinnetaan yksityiskohtaisesti ja se on yhtenäinen, kaikkien käyttämä sapluuna kaikissa arviotapauksissa. Näin sen avulla arviointitoimintaa yhtenäistetään, mikä tuo arvioimistoimintaan ammattimaisuutta ja synnyttää luottamusta siihen, mikä puolestaan vähentää vahinkotapauksien aiheuttamia riitatilanteita ja rakentaa porotalouden ja maatalouden välistä luottamusta ja yhteistyötä merkittävästi.

3.1 Tulokset

Määrälliset tavoitteet saavutettiin hankesuunnitelman mukaisesti. Hankkeen aikana valmistui opas nimeltä; *Peltovahinkoarvioinnin opas poronhoitoalueelle - ohjeet vahinkoarviointiprosessin toteutuksen ja havaintojen tekemiseen.*

Opas pitää sisällään seuraavat asiakokonaisuudet:

- Vahinkoarvioinnin tarkistuslista
- Ohje tarkistuslistan käyttöön
- Vahinkoarvioinnin pöytäkirjamalli

4. Hankkeen toimenpiteet

4.1 Hankkeen toimijat

Hankkeen keskeiset toimijat olivat Luonnonvarakeskus ja Paliskuntain yhdistys. Luonnonvarakeskus toimi hankkeen hallinnoijana ja koordinoijana. Luonnonvarakeskuksen työntekijä tutkija Runo Kuha toimi hankkeen projektipäällikkönä ja tutkija Antti Hannukkala toi hankkeeseen erityisasiantuntijuuden nurmikasvituotannosta. Paliskuntain yhdistys toi hankkeeseen porojen käyttäytymisen, porotalouden, paliskuntien toiminnan ja niiden työprosessien asiantuntemuksen. Paliskuntain yhdistyksestä hankkeen asiantuntijoina toimivat toimistopäällikkö Matti Särkelä ja aiatyönjohtaja Kari Henttunen.

4.2 Toimenpiteet

4.2.1 Vahinkoarviointiprosessi

Arviointiprosessin vaiheistus

Vahinkoarvioinnin suorittaminen pitää sisällään sarjan erilaisia toimenpiteitä, jotka ovat sidoksissa toisiinsa ja joiden arvo lopputulokselle on tärkeä. On ensiarvoisen tärkeää, että vahinkoarviota

toteutettaessa ja siihen liittyvää ohjekirjaa laadittaessa arviointitapahtumaan liittyvät vaiheet on tarkkaan määritelty. Arviointiprosessissa käydään vaihe vaiheelta läpi arviointitapahtumaan liittyvät toimenpiteet. Tämän toimenpiteen tuloksena valmistui alustava luonnos arviointiprosessista, josta muodostui hankkeen aikana vahinkoarvioinnin ohjekirja.

Tarkistuslista

Jotta vahinkoarviointi voidaan toteuttaa kaikissa arviointitapahtumissa tasapuolisesti ja samalla tavalla, se edellyttää määrämuotoista menettelytapaa ja tarkistuslistaa, jota seuraamalla arviointi toteutetaan. Arviointityön vaiheistuksen tuloksena valmistui tarkistuslista, joka toimii arviointityötä ohjaavana asiakirjana.

Opas

Tarkistuslistan tueksi laadittiin opas, jossa yksityiskohtaisesti neuvotaan, miten tarkistuslistassa esitetyt asiat vahinkokohteessa havainnoidaan, arviointilaskenta toteutetaan ja vahinkopinta-ala määritetään. Ohjeiden tukena on asiaa havainnollistava kuvitus.

Pöytäkirjamalli

Arvioinnin tuloksena täytyy syntyä arviointipöytäkirja, josta käy esille arvioinnin tulos. Oppaan liitteeksi laadittiin pöytäkirjamalli, jossa esitetään asiat, joita pöytäkirjassa tulee esittää. Arviointipöytäkirja on tässä mallissa määrämuotoinen ja sisältää kaikki lopputulokseen vaikuttaneet asiat, arvioinnin eri vaiheet ja arvioinnin yhteenvedon.

4.2.2 Arviointiprosessin testaus

Hankkeen asiantuntijat testasivat laaditun tarkistuslistan vahinkoympäristössä. Näitä toteutettiin kesän 2019 aikana kasvukauden alussa talvituhokohteisiin ja kasvukauden aikana satovahinkokohteisiin. Kaikki testaukset dokumentoitiin ja testauksesta laadittiin pöytäkirja hankkeen omaan käyttöön.

Talvituhokohteiden testaukset:

Matti Pöykkö, Rovaniemi 15.5.2019

Rauno Sipilä, Pello 16.5.2019

Pasi Karasti, Posio 17.5.2019

Henna Sarajärvi, Ranua 28.5.2019

Tuomo Leinonen, Ylikärppä 29.5.2019

Kasvukausituhojen testaukset:

Antero Pantsar, Pello 22.8.2019

Henri Hentilä, Kuusamo 30.8.2019

Eerik Petäjäjärvi, Ranua 4.9.2019

Tarkistuslistan toimivuutta testautettiin myös peltovahinkojen arviointeja toteuttaneilla maaseutuviranomaisilla. Testaajia olivat:

Maaseutuasiamies Tarja Väärälä, Ranua 27.8.2019

Maaseutusihiteeri Markku Heikkilä, Kemijärvi 27.8.2019

Maataloussihteeri Heikki Pennanen, Simo 10.9.2019

4.2.3 Vahinkoarviointioppaan lausunnot

Valmis opas lähetettiin lausuntokierrokselle 17.9.2020. Lausuntoa pyydettiin Paliskuntainyhdistykseltä, MTK-Lapilta, MTK-Pohjois-Suomelta, Lapin ELY-keskukselta, Lapin aluehallintovirastolta, Lapin AMK:lta, Arktinen keskus – Lapin yliopistolta, Saamelaiskäräjiltä, Saamelaisalueen koulutuskeskukselta ja Maa- ja metsätalousministeriöltä.

Lausunnon antoivat MTK-Lappi ja MTK-Pohjois-Suomi yhdessä, Paliskuntain yhdistys, AVI, ELY, MMM, Lapin AMK ja Lapin Yliopisto. Lisäksi oppaaseen antoivat lausunnon Arla Pohjois-Suomi ja ProAgria Oulu.

Hankkeenohjausryhmä käsitteli lausunnot kokouksessaan 20.10.2020 ja teki lausuntojen pohjalta useita muutoksia oppaan sisältöön.

4.2.4 Arviointimallin käyttöönottokoulutus

Tavoitteena on, että laadittu arviointimalli otetaan käyttöön koko poronhoitoalueella. Hankesuunnitelmassa oli, että hankkeen aikana toteutetaan, oppaan valmistuttua, esittely/koulustilaisuuksia eripuolilla poronhoitoaluetta. Tarkoitus oli, että näillä koulutuksilla sitoutetaan poronhoitoalueen poromiehiä ja viljelijöitä arviointioppaan käyttöön ja elinkeinojen väliseen yhteistyöhön. Covid-19 pandemia esti tämän toimenpiteen toteutuksen.

4.2.5 Tiedottaminen

Hankesuunnitelmaan on kirjattu, että hankkeen tuloksista järjestetään alueellisia tiedotustilaisuuksia projektin kohderyhmille hankkeen viimeisinä kuukausina. Covid-19 pandemian vuoksi alueellisia tiedotustilaisuuksia ei ole voitu pitää.

Vahinkoarvio-oppaan luonnosta on esitelty Paliskuntain yhdistyksen hallitukselle keväällä 2020, MTK-Lapin hallitukselle syksyllä 2019 ja MTK:n porovaliokunnalle 8.11.2019. Oppaan luonnosteluvaiheessa oppaasta on pyydetty oppaan sisältöön ja rakenteeseen liittyvää kannanottoa Paliskuntain yhdistykseltä, MTK-Lapilta, MTK-Pohjois-Suomelta ja Lapin ELY-keskukselta. Lapin ELY-keskuksen kanssa pidettiin palautetilaisuus oppaan sisältöön 19.3.2020.

Vahinkoarvio-oppaasta on ollut artikkeli paikallislehti Koillismaassa 25.11.2020. Valmis opas jaetaan joulukuussa promieslehden välissä kaikkiin porotalouksiin poronhoitoalueella ja kirjepostina kaikille aktiivimaatiloille poronhoitoalueella. Lisäksi oppaan valmistumisesta laaditaan tiedote, joka jaetaan Luken tiedotuskanavien kautta tiedotusvälineille.

4.3 Kokoukset

Hankkeen ohjausryhmä on kokoontunut viisi kertaa. Kokoukset pidettiin 14.6.2019, 17.9.2019, 27.5.2020, 20.10.2020 ja 14.12.2020.

Hankkeen asiantuntijaryhmä on kokoontunut yhdeksän kertaa. Asiantuntijaryhmän kokouksissa käsiteltiin hankkeen työsuunnitelmia, arviointiprosessia, tarkistuslistaa, arviointiopasta ja pöytäkirjamallia. Kaikkia hankkeessa laaditut arviointiprosessin asiakirjat käytiin yksityiskohtaisesti läpi hankkeen asiantuntijaryhmässä. Ryhmän kokouksiin kutsuttiin tarpeen ja käsittelyssä olevan asian mukaan myös ulkopuolisia asiantuntijoita. Hankkeen lopputuotokseen, arviointioppaaseen liitteinen, asiantuntijaryhmä kokoontui ottamaan kantaa kaksi kertaa ennen sen lähettämistä lausuntokierrokselle. Asiantuntijaryhmän kokouksia pidettiin 2.5.2019, 6.5.2019, 6.9.2019, 22.11.2019, 13.12.2019, 23.1.2020, 26.2.2020, 1.4.2020 ja 15.9.2020.

5. Hankkeen budjetti ja kustannukset

	BUDJETTI	1.5. - 31.12.2019	1.1. - 31.12.2020	YHTEENSÄ	+ / -
LUONNONVARAKESKUS					
henkilöstökustannukset	50 516	17 686,10	32 764,94	50 451,04	64,96
AH		7 373,50	8 267,89		
RK		9 771,46	19 207,03		
MG + loma-ajan palkat		541,14	4 894,06		
IM			395,96		
flat rate 24%	12 124	4 244,66	7 863,59	12 108,25	15,75
ostopalvelut	3 000	0,00	6 747,99	6 747,99	-3 747,99
muut kustannukset	0	0,00	0,00	0,00	0,00
yhteensä	65 640	21 930,76	47 376,52	69 307,28	-3 667,28
MSR-rahoitus 80 %	52 512	17 544,61	34 967,39	52 512,00	0,00
yksityinen rahoitus 20 %	13 128	4 386,15	8 741,85	13 128,00	0,00
oma rahoitus	0,00		3 667,28	3 667,28	-3 667,28
PALISKUNTAIN YHDISTYS					
henkilöstökustannukset	13 234	5 714,73	10 103,21	15 817,94	-2 583,94
flat rate 24%	3 176	1 371,53	2 424,77	3 796,30	-620,30
ostopalvelut	0	0,00	0,00	0,00	0,00
muut kustannukset	0	0,00	0,00	0,00	0,00
yhteensä	16 410	7 086,26	12 527,98	19 614,24	-3 204,24
MSR-rahoitus 80 %	13 128	5 669,01	7 458,99	13 128,00	0,00
yksityinen rahoitus 20 %	3 282	1 417,25	1 864,75	3 282,00	0,00
oma rahoitus	0		3 204,27	3 204,27	-3 204,27
KAIKKI YHTEENSÄ					
henkilöstökustannukset	63 750	23 400,83	42 868,15	66 268,98	-2 518,98
flat rate 24%	15 300	5 616,19	10 288,36	15 904,55	-604,55
ostopalvelut	3 000	0,00	6 747,99	6 747,99	-3 747,99
muut kustannukset	0	0,00	0,00	0,00	0,00
yhteensä	82 050	29 017,02	59 904,50	88 921,52	-6 871,52
MSR-rahoitus 80 %	65 640	23 213,62	42 426,38	65 640,00	0,00
yksityinen rahoitus 20 %	16 410	5 803,40	10 606,60	16 410,00	0,00
oma rahoitus	0,00		6 871,55	6 871,55	-6 871,55

6. Ohjausryhmän lausunto hankkeesta

Ohjausryhmä toteaa, että hanke on toteutettu hankesuunnitelman mukaisesti. Hanke täytti hyvin sille asetetut tavoitteet.

7. Jatkotoimenpiteet

On vahvasti noussut esille, että arviointiprosessin käyttöönotto uuden poronhoitolain mukaisella tavalla edellyttää arviointia tekevien toimijoiden/ poromiesten/ viljelijöiden koulutusta. Laaditun arviointiprosessin käyttöönotto ja hyväksyntä porotalouden ja maatalouden sektorilla riippuu siitä, kuinka luotettavaksi osapuolet arviointiprosessin kokevat. Jotta syntyisi luottamus prosessiin, tulee toimijat sitouttaa. Sitouttaminen on mahdollista vain nostamalla toimijoiden ammatillinen osaaminen arviointiprosessissa korkealle tasolle.

Toinen arviointiprosessin käyttöönoton ja elinkeinojen välisen yhteistyön kannalta tärkeä tekijä on porotalouden ja maatalouden toimijoiden asenneilmapiirin muokkaaminen. Yhtenä merkittävänä tekijänä elinkeinojen väliselle konfliktiherkkyydelle on negatiivinen asenne. Viestintuojiin suhtaudutaan ennako-odotuksena kielteisesti. Kun viesti vastaanotetaan kielteisellä asenteella, on negatiivinen kierre valmis. Tällöin, erityisesti ongelmatilanteessa, on vaikea lähteä hakemaan asialle positiivista ratkaisua. Jotta negatiivisesta lähestymistavasta päästäisiin irti, on ongelma tunnistettava ja luotava mahdollisuus positiiviselle ratkaisulle elinkeinojen välisissä kiistatilanteissa. Siksi Paliskuntain yhdistyksen, paliskuntien, MTK Lapin ja MTK Pohjois-Suomen keskinäinen yhteistyö ja tuki, sekä aktiivinen myötävaikuttaminen on tärkeää tulevaisuutta ajatellen.